

Bertha Zoltán

Vallomás a költészetről

Mi a költészet? – Mi az élet!

Ha az utóbbira tudnánk, lehet, az előbbire még akkor sem lennénk képesek felelni. A misztérium további titkát miképpen kutathatnánk? Kérdésre kérdés, kétségre kétség. S az igazi jó kérdés az, amire nincs válasz; amire van, hogyan lehetne kérdés?

Mit mond a költő? Hogy a „szó nélkül nem történhet semmi”; hogy a szó „elvezet a pecsétek mögé, ahol éppen rám várnak a titkok. Vezet ahhoz, ami még nem létezik a világban. Vezet a szakadékok mentén, szüntelen a halál ajkain” (Nagy László). Mert a vers nyelv, rejtély és felismerés, szellem és teremtés. Érzéki csoda és érzékfölötti őstörvény egyszerre. A spirituális lényegvalóság inkarnációja, a lélek szava, a lélek nélküli szó életre lehellése. De csak akkor, ha az a tényleges költőszemélyiségtől közvetlen hitelességgel eredő belső hang és jelnyelvi forma kiáradása, mert csupán az elidegeníthetetlen saját lehet igaz és egyetemes. Csalóka ám a nyelvi művészet: mintha nyelven keresztül mindenki értené vagy megérthetné a másikat. De még a hétköznapi beszéd is félreérthető; hát még a megtévesztőn ismerős szavakat másik dimenzióban áramoltató sorsbeszéd és sors-nyelvezet! A transzcendencia igézete és varázslata: benne a nyelvben és mégis túl a nyelven. Benne a létben és mégis megborzongani, megrendülni, emberminőségben átlényegülni a vers-szó, a vers-mondat, a költemény-katedrálisok egész univerzumából sugárzó mélyebb és magasabb szférák hatásától: ez maga a költészet, az írásművészet utolérhetetlensége. Semmi mással nem helyettesíthető értékjelentések által megalkotott vonzástere az egzisztenciának, hogy a benne részesülő létező lény attól megragadottan önnön végigagságaira pillanthasson. „A műben az igazság megtörténeése működik. (...) Az igazság a létező világlásaként és elrejtéseként akkor történik meg, ha megköltik. *Minden művészet* – mely megtörténni engedi, hogy a létező igazsága mint olyan eljöjjön – *a lényegét tekintve költészet*. A művészet lényege, amire a műalkotás és a művész egyaránt rá van utalva, az igazság működésbe-lépése” (Martin Heidegger). Az igazság pedig az ember ketős természetétől elválaszthatatlan: antropologikum és metafizikum összefüggései a feltétlen önértékek kölcsönösségére világítanak. „Az igazság a lét igazsága. A szépség nem e mellett az igazság mellett fordul elő. Akkor jelenik meg, amikor az igazság művé válik. A megjelenés, mint az igazságnak a műben és műként való léte: a szépség” – ugyancsak Heideggert idézve. De a nagy magyar esztétára, Sík Sándorra hivatkozva is tudhatjuk a lírai kifejezés összetettségéről, hogy „*az érzéki jelenség szellemi úton válik benne szemléletessé, a szellemi pedig érzéki úton.*”

Az ember, a költő, a mennyek és poklok, ég és föld, humanitás és a divinitás között hányódó teremtmény azonban beletartozik identitásának egyéneken túli meghatározó tartományába: népének teljes kulturális közegébe, légkörébe, emlékezetébe, hagyomány- és lelkivilágába is. S ha a „mindenkori nyelv ama kimondás megtörténe, melyben egy népnek történetileg kibomlik világa” (Heidegger), akkor az irodalom a nyelvi-kulturális (sőt erkölcsi, vallási, társadalmi) önazonosság és megmaradás egyik pótolhatatlan feltételévé nemesedik. A költészet megóv a történelmi létrontás megannyi katasztrófájának legpusztítóbb változatától: a bűn, az embertelenség, a népirtó erőszak bárminemű morális elfogadásától; a beletörődéstől, a szellem lefegyverzésétől. Mert amit őriz, az maga a vigasz és a túlélésre biztató erő. „A költészet örökletes gyógyír; a népé különösen. / Mindig akad valami, amivel szemben védtelen az ember. S amíg akad, addig van költészet is” (egy másik költővel, Szilágyi Domokossal szólva).

A magyar nép- és műköltészet hatalmas kincsestára különösképpen példázza, hogy a művészi szó miként emelkedik egyben megtartó erővé. Mert a nemzet fennmaradását a kultúra folytonossága jelenti, amint fordítva is: a kultúráét a nemzeti közösség léte biztosítja. Az emberiség javát szolgáló és értékgazdagságát növelő kultúráról nem lehet lemondani: a létharc és a szellemi küzdelem egybeszővődik. Sorsköltészetünk ragyogó önismeret-bővítő sorstűkre annak, hogy a szellem jelzőfényei szerint cselekvő magyarság kataklizmatikus históriájában hányféleképpen fonódott össze a megmaradásakarát a hittel és a reménnyel. S hogy a lét- és hitküzdelem milyen remekművek sokaságában szakralizálódott, kristályosodott egy szerencsétlenségében olyannyiszor megalázott kollektívum önfelmutató, öntanúsító morális credójává és vallomásátá. A magyar nép legmélyebb-legautentikusabb fájdalmai, vágyai, felismerései, szándékai fakadnak fel ezekben az alkotásokban, s a lehető legváltozatosabb regisztereken hangzanak fel: a keresztény vallási tradíció őselményeivel töltekező hitvalló imádság, himnusz, óda, segélykérő könyörgés, lamentáció, a tágabb és szorosabb értelemben vett zsoltáros ének vagy az archaikus-mitologikus folklórörökségben is gyökerező sirató, fohász, ballada, liturgikus népének, bűnvalló konfesszió és a többi műforma poétikai-esztétikai színességében. Velejéig átítatódott a magyar líra a folytonosan érvényesülő biblikus vonatkoztatásrendszerrel. A magyar sors gyakran a krisztusival látszódtott egybeesni, illetve az ahhoz való hasonlatosságában ábrázolódtott. Az „imitatio Christi” vagy az „athleta Christi” gondolatától a „Húsvétalan a magyarság” tragikus panaszán át a „Népek Krisztusa, Magyarország” katartikus felismeréséig, régi, törökdúlásos századoktól 1956-ig, Zrínyitől Adyig és Máraiig folytonosan megnyilvánult az érzelmi, értelmi, erkölcsi hozzákötődés a krisztusi üzenethez. A fájdalom a passióhoz, a szenvedéstörténethez, a remény a feltámadás, a megváltás üdvtörténetéhez kapcsolódott: a krisztológiai sorsazonosításban, sorspárhu-

zamosításban a magyar közösség és képviselője – a magyar lélek megszólaltatója, a magyar írástudó – a saját élményét vetítette ki. A krisztusságélményt mintegy a saját tapasztalataként érezte át. S a válságos idők szűnhetetlenségében az isteni üdvterv valóban az utolsó, egyetlen valóságos kapaszkodóként szolgált.

„Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban” (Ady Endre); „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak” (József Attila); „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*” (Reményik Sándor); „mindíg magunkért, soha mások ellen” (Dsida Jenő); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!” (Utassy József) – a végtelenségig sorjáztathatnánk azokat a költői üzeneteket, amelyek emberség és magyarság egymástól való eltéphetetlenségét nyomatékosítják. Sok évszázadon át hallatszó ígék véshetik a modern időkben is tudatunkba, hogy ami egy nép számára létszükségleti szellemi érték, az veszteség nélkül nem iktatható ki a világkultúra egészéből sem. Ezért ragaszkodni ahhoz, ami a miénk, nem bezárkózás, hanem ellenkezőleg: távlatnyitó örök emberi kötelesség. Ha megsejtünk tehát valamit abból, hogy mi a költészet, nem lehet nem ráébrednünk a minden nemzet, így a mi szétszóratott és sokfelől veszélyeztetett népünk alapigényéből is fakadó küldetésparancsra: ami nem más, mint hűség, megőrzés, gyarapítás. Esméljünk a „sajátosság méltóságának” eredendő bizonyosságával, a hozzájárulás és az egyenrangú részvétel önértékességével. „Hát igenis lenni, lenni: elsősorban embernek és emberiesnek lenni, jó európainak lenni és jó magyarnak lenni” – hirdethetjük Kosztolányival vagy Makkai Sándorral: „Nem érette, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgájának, vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul.”

Ha van, ami köt és emel – köt a bennünk és emel a fölöttünk lévő értékekhez –, az életigazító irodalmunk, költészetünk bűvöletes glóbusza és mindenségátölelő galaktikája.